

LENGYEL ZOLTÁN

„Az ízlés minden művészet gyilkosa”

HÁROM DAVID BOWIE-DALSZÖVEG FORDÍTÁSA KOMMENTÁRRAL

I. Outside, 1995

A címben idézőjelben szereplő mondatot egy 1995-ben készült interjúban mondta nevetve David Bowie (“*Taste is the killer of all art*”). Az 1995-ben megjelent *Outside (The Diary of Nathan Adler)* David Bowie egyik legjobb, legkülönlegesebb munkája, amely ott veszi föl az experimentális kreativitás és a Brian Enóval való együttműködés fonalát, ahol a hetvenes évek berlini trilógiája elhagyta. A lemez egy lazán összefüggő kerettörténetre épül. Az elképzelt millenáris közeljövőben, 1999-ben Nathan Adler nyomozó-hivatalnok munkája megítélni, hol válik el egymástól a pusztá, vulgáris értelemben vett gyilkosság a „művészi” gyilkosságtól, vagy jobban mondva a gyilkosságtól mint művésztől. Az album borítófüzetében olvashatjuk a „Nathan Adler naplója avagy Baby Grace Blue művészi-rituális meggyilkolása” című írást, amelynek műfaji megjelölése: „egy nem-lineáris gótikus dráma-hiperciklus” (*The diary of Nathan Adler or the art-ritual murder of Baby Grace Blue: A non-linear Gothic Drama Hypercycle*). A szövegben nyolcvan százalékban valós történetek szerepelnek a narratív keretbe ágyazva, köztük például Mark Rothko öngyilkossága is. De a konkrét narratív keretet túlnőve a lemez a kísérletező, sötét és groteszk tónusokat mutató zenei anyag, valamint a dalszövegek szabad elrugaszkodásai révén is inkább egy általánosabb, millenniumi atmoszférát, *Zeitgeist*ot fejez ki, melynek legfőbb kulcsszava a (kvantummechanikai értelemben is vett) káosz. A címben is idézett interjúban így beszél erről Bowie: „Érzésem szerint tíz vagy húsz éve, vagy akár a hatvanas évek óta kialakulóban van univerzumunkról egy új érzékelés. Ebben a korszakban az abszolútum eszméje anakronizmusnak tűnik életvitelünkben, a gyors eseményhorizontokkal és információátterheléssel. A káosz és töredékesség aktualitása maga a valóság, és az abszolútumok alkotnak inkább fikciót, egy apollóni eszközt ahhoz, hogy érzékelésünk és életünk paramétereit kifarigcsálhassuk. Ez utóbbi révén fundamentalisztikus módon tekinthetünk az életre, és ez okozza fehérek és feketék szélsőséges cselekedeteit, a bigottságot és az intoleranciát. A gondolat, hogy a káosz gondolatával barátságban legyünk, szerintem ez vihet bennünket előre – hogy az élet és az univerzum szélsőségesen rendetlen. Bármilyen föllebbenti a fátylat erről a káosrról, olyan dolog, ami egy lépéssel közelebb hoz bennünket állapotunk realisztikus megértéséhez. Szóval én tárt karokkal fogadom a káoszt. Emlékezz, a hetvenes évek gyermeke vagyok. Természetből fogva pluralisztikus. Mindig is a sajátom volt az a balszerencsés képesség, hogy mindent több oldalról lássak. Nem az volt a kérdés, hogy eldöntsem, melyik oldalon állok, mert láttam, hogy a dolgoknak nincsenek ilyen oldalaik. Nem ilyen egyszerűek.”¹

¹ “I think there’s a new perception of what our universe is like and that it’s been setting in for the past 10 or 20 years, since the ‘60s. The idea of absolutes feels like an anachronism in this era, with the way we

A lemez egyik legjobb dala, az *I'm Deranged* később a hasonló atmoszférát teremtő David Lynch-film, az 1997-es *Lost Highway* keretdala lett: ezzel kezdődik és végződik is a film. A filmzene producerének, Trent Reznornak a zenekarával, a Nine Inch Nailsszel turnézott David Bowie az *Outside* turnéján, és később szorosabban is együttműködtek az *Earthling* című következő Bowie-lemezen.

Ám következék a fordítása most egy másik kedvencemnek a lemezről, a *Thru These Architects' Eyes* címűnek. A refrén négy sorát olyannyira szeretem, hogy Lajka nevű zenekaram *Alaska* című tételébe gátlástalanul bele is loptam – persze az angol eredetit, nem a most következő fordítást.

Építők szemével

Aranykorban, aranykorban élünk
Aranykorban, aranykorban élünk

Végigtaposni ezen a nagy Philip Johnsonon
Csak pazarolja az időmet
Áttekinteni Richard Rogersre
Tervrajz-álmok bomlasztják az agyvelőnket²

Oly nehéz látod földadni bébi
Otthagyni a melót mikor tudod
Tudod hogy napról napra jön a pénz

Minden fensége a városi tájképnek
Minden lebegése életünk hevének
Minden betonálma lelki szememnek
Minden öröme az építők szemének

Aranykorban, aranykorban élünk
Aranykorban, aranykorban élünk

---

live, with very fast event horizons and information overload. The actuality of chaos and fragmentation as being the reality, and the absolutes are in fact a fiction, an Apollonian device we use to carve parameters for the way we perceive and live. Which brings us to a kind of fundamentalism in looking at life and causes extremes of blacks and whites and inherently bigotry and intolerance through it. I think the idea of becoming comfortable with the idea of chaos is how we are progressing – that life and the universe are extremely untidy. Anything that pulls back the veil on that chaos is a step nearer a more realistic understanding of what our state is. So I embrace chaos. I'm a child of the '70s, remember. I'm pluralistic by nature. I always had the unfortunate facility of being able to see both sides of every picture. It wasn't a question of not being able to determine which side I was on, but seeing that things didn't have sides. It wasn't as simple as that.” <http://thekatztapes.com/david-bowie-1995/>

² Philip Johnson és Richard Rogers mindketten a modernista-funkcionalista iskola körébe sorolható építészek. A dalszöveg itt egyszerre utal a személyekre és az épületekre New Jersey-ben.

Bábel gerendáin vérzik a hideg tél
A kőfiú nézi a vonagló tájat
Húsgyűrűk és vastornyok
Gőzölgő tárnák sziklák és homokvájat
Végigtaposni ezen a nagy Philip Johnsonon
Csak pazarolja az időmet

Oly nehéz látod földadni bébi
Ezek a nyári kozsfészkek
Ez az éhenkórász kurva élet

Minden fensége a városi tájképnek
Minden lebegése életünk hevének
Minden betonálma lelki szememnek
Minden öröme az építők szemének

Aranykorban, aranykorban élünk
Aranykorban, aranykorban élünk
Oly nehéz látod oly nehéz látod

II. The Next Day, 2013

A csillagok (előbújtak ma este)

Csillagok sosem aludnak
Elevenek és a halottak

Földhöz ragadtak maradunk
És sosem a mennyhez
A csillagok sosincsenek messze
A csillagok előbújtak ma este
Árnyas hajlékból figyelnek minket
Brigitte Jack és Kate és Brad
Sötétített üvegük mögül ragyognak
Mint a kormos napfény

A csillagok sosem aludnak
Elevenek és a halottak

Első moccanásra várva
Szatírok és kiskorú feleségek
Utolsó moccanásra várva
Elnyelik primitív világunk

A csillagok sosem aludnak
Elevenek és a halottak

Irigységük alászáll ránk
A csillagok összeérnek
Sosem szabadulunk tőlük
De remélem örökké élnek

És tudják mi van velünk
Hogyan fordul az alvó teste
Várják hogy moccanjanak
Ám a csillagok előbújtak ma este

Itt vannak már a kapuknál
Nem nélkül izgatatlan
Csillagok meghalnak érted
De remélem örökké élnek
Fölperzsel mosolyuk sugara
Rabul ejt szemük bogara
Csórók szájalmasak vagy részegek és félnek
De remélem örökké élnek
Irigységük alászáll ránk
A csillagok összeérnek
Sosem szabadulunk tőlük
De remélem örökké élnek

És tudják mi van velünk
Hogyan fordul az alvó teste
Várják hogy moccanjanak
Ám a csillagok előbújtak ma este
A csillagok előbújtak ma este

Minden lehetséges épeszű világban, amely magához ölelte a káoszt, ez a dal, a *The Stars (Are Out Tonight)* világsláger kellett volna, hogy legyen. Nos, a tíz év kihagyás után visszatérő, készítése közben gondosan titkolt lemez, a *The Next Day* egyöntetű sikere, valamint a Flória Sigismondi rendezte, Tilda Swinton és hősünk főszereplésével készült remek videóklip ellenére nem lett az. Hogy ez a tény mit mond el világunkról, és a művészetet gyilkoló közízlésről, azt most nem feszíroznám részletesebben. A dal a legjobban ismert David Bowie-stílusjegyek csúcsrajáratása: dinamikus basszusgerinc, mely a dúdolással kiegészülve instrumentális-vokális vezérmotívummá válik; himnikus énekdallam-ív a refrénben gondosan fölvezetett dallamvezetési tetőponttal; kétfenekű, ironikus dalszöveg, amely ráadásul a legkitartóbb, szinte már túljáratott Bowie-motívumot, a csillagot/sztárt deszakralizálja elegánsan. Pátosz és irónia szinte megkülönböztethetetlen ebben a tömbbé vált konstrukcióban, mely stílusjegy vagy dalforma vagy még inkább közlésmód, amelyet talán a himnikus irónia vagy

ironikus himnusz névvel illelhetnénk, Bowie legsajátabb sajátja. Az életmű utolsó előtti lemeze nem hozza végig ezt a magas színvonalat, ám van még rajta jó néhány kiemelkedő tétel (az albumcímadót, a *Love is Lost*, a *Where Are We Now?*, a *Boss of Me* és a *How Does the Grass Grow* című tételeket említeném – és ez már nem is kevés egy jó kis art rock lemezre).

III. *Blackstar*, 2016

Az utolsó lemez azonban egészen kivételes. Ha az *Outside* művészet és halál kérdéskörét a(z ön)gyilkosság mint lehetséges műtárgy felől közelítette, itt a két kategória az imént tárgyalt himnikus ironia legmagasztosabb elve szerint szoros, organikus jegyeket mutató egységet alkot. A címadó dal szövegének fordításakor igyekeztem érzékeltetni, hogy a halálmotívumokkal zsúfolt, ezoterikus, mitológiai, csillagászati, gyógyászati és sátánista utalásregisztereket is behívó textus a szó legjobb és legnemesebb értelmében nem veszi halálosan komolyan önmagát. A fekete csillag motívuma régi Szaturnusz-szimbólum, a földes bolygó alvilági jellegét domborítva ki; a közömbösen múltó idő élet és halál körforgásának alapformája. A kortárs orvostudomány fekete csillagnak nevez egy olyan sérülést, amelyet rákos megbetegedés (jórészt a mellrák) okoz. A csillagászatban a fekete csillag egy átmeneti állapot egy összeomló csillag és egy úgynevezett gravitációs szingularitás, a téridő végtelen görbülete között. Az önéletrajzi konnotációk evidensek. Ám a címadó dal szövegének gerincét kitevő közepső, sajátos blues-hiphop stílusban elővezetett rész stilisztikai-regiszterbeli fricskái is. És az egész, sötét tónusokat festő motívumrendszer könnyed játékosága is. Valamint köztudott, hogy a dal fölkérésre készült a *The Last Panthers* című krimisorozat főcímmuzikájának. Nincs ebben a halálban semmi sorsszerű, csak a tunya képzelgés számára támad ez a benyomás. A kitartóan fürkésző szem és a figyelmesen hallgató fül számára azonban a művészi szabadság virtuális szférája tárulhat benne föl.

Feketecsillag

Ormen villájában Ormen villájában
 Áll egy magányos gyertya
 És az egésznek közepén és az egésznek közepén
 A szemeid
 A végrehajtás napján a végrehajtás napján
 Csak nők térden mosolyogva
 És az egésznek közepén és az egésznek közepén
 A szemeid a szemeid

Ormen villájában Ormen villájában
 Áll egy magányos gyertya
 És az egésznek közepén és az egésznek közepén
 A szemeid a szemeid

Halála napján valami történt
 A szellem kitérve méterre emelte röptét
 Más vette át helyét dalolva önként

Feketecsillag vagyok feketecsillag vagyok
Mennyiszer bukik el egy angyal?
Mesék helyett mennyien hazudnak hideg aggyal?
Szent földre lépett fennhangon oktatta népet
Feketecsillag vagyok feketecsillag vagyok nem gengszter vagyok

Nem tudom miért
Feketecsillag vagyok
De gyere velem
Nem filmszillag vagyok
Eldoblak haza
Feketecsillag vagyok
Fogd az útleveled és cipőd vedd
Nem popcsillag vagyok
Meg a nyugtatód se feledd
Feketecsillag vagyok
Neked csak hullócsillagod ragyog
Nem Marvel-csillag vagyok
Én hatalmasan vagyok aki vagyok
Feketecsillag vagyok

Feketecsillag vagyok utam a tehetség és vagyon
Látom jól hol terem a nyíltszívű fájdalom
Nappali álom legyen a sasé a szememben meg gyémánt
Feketecsillag vagyok feketecsillag vagyok
Halála napján valami történt
A szellem kitérve méterre emelte röptét
Más vette át helyét dalolva önként
Feketecsillag vagyok feketecsillag vagyok

Nem tudom miért
Nem gengszter vagyok
De elmondom hogy van ez
Nem nagyzó csillag vagyok
Fejjel lefelé születünk
A csillagok csillaga vagyok
Kifelé rossz irányba jöttünk
Nem fehér csillag vagyok
Feketecsillag vagyok nem gengszter vagyok
Feketecsillag vagyok feketecsillag vagyok
Nem pornócsillag vagyok nem bolygó csillag vagyok
Feketecsillag vagyok feketecsillag vagyok

Ormen villájában áll egy magányos gyertya
És az egésznek közepén a szemeid
A végrehajtás napján csak nők térden mosolyogva
És az egésznek közepén a szemeid a szemeid

